

Lyhenteistä

Lyhenteitä ja niiden muodostusperiaatteita on Kielemme käytäntö -osastossa käsitelty kokoavasti viimeksi lähes neljä vuosikymmentä sitten (Aarni Penttilän kirjoituksessa »Sanain lyhentämisestä», Vir. 1945 s. 619—626). Sen jälkeen on lyhenteiden käyttö erityyppisissä teksteissä suuresti lisääntynyt ja lyhenteiden muodostus osin käynyt entistä kirjavammaksi. Seuraavaan esitykseen, joka on laadittu tulossa olevaa kielenkäytön ohjekirjaa varten, on koetettu lyhyesti kerätä lyhenteitä koskevat ajankohtaisimmat pulmat ja niistä annettavat ohjeet ja suositukset.

Yhdistämättömien sanojen lyhenteet

Lyhenteiden tarkastelu on sopivinta aloittaa yhdistämättömien sanojen lyhenteistä. Niitä on kolme ryhmää:

1. *Loppulyhenteet*, jotka on lyhennetty sanan lopusta niin, että lyhenteessä on viimeisenä sanan ensi, toisen tai joskus kolmannen tavun alkukonsonantti, poikkeuksellisesti ensi tavun vokaali. Esim. *s.* 'sivu(t), sivu(i)lla', *t.* 'tai', *os.* 'osoite; osasto', *ins.* 'insinööri', *kok.* 'kokoomuslainen', *komm.* (väärin »kom.») 'kommunisti', *puh.* 'puhelin', *luutn.* 'luutnantti' (myös *ltn.*), *milj.* 'miljoona(a)', *apul.* 'apulainen', *a.* (esim. sanakirjoissa) 'adjektiivi'.

Loppulyhenteet ovat yleensä pisteellisiä. Pisteettömiä ovat kuitenkin mitta- ja rahayksikköjen lyhenteet, esim. *l* 'litra(a)', *pak* 'paketti(a)' (myös *pkt*), *doll* 'dollari(a)', *ka*

'karaatti(a)'; *v* 'vuosi, vuotta' (mutta pisteellisenä *v.* 'vuosi, vuonna, vuosina': *v. 1981*); *m* 'metri(ä)', *erg* 'ergi(ä)', *V* 'voltti(a)'. Kolme viimeksi mainittua ovat näytteitä lyhenteistä, jotka sisältyvät »tunnuksina» kansainväliseen mittayksiköiden standardijärjestelmään, SI-järjestelmään. Useimmiten SI-järjestelmän tunnuksia voidaan käyttää lyhenteinä yleiskielisessä suomalaisessa tekstissä. On kuitenkin eräitä poikkeuksia, joita ei voida suosittaa: SI-järjestelmän mukaiset »t» = 'tonni(a)', »h» = 'tunti(a)', »a» = 'vuosi, vuotta' ja »d» = 'vuoro/kausi, -kautta'. Niitä voidaan käyttää teknisessä ja luonnontieteellisessä erityistekstissä, mutta yleiskielessä niiden sijasta on käytettävä lyhenteitä *tn* 'tonni(a)', *t* 'tunti(a)', *v* 'vuosi, vuotta' ja *vrk* 'vuoro/kausi, -kautta' (tai *pv* 'päivä[ä]').

Loppulyhenteitä ovat myös etunimien alkukirjainten lyhenteet, joita käytetään enimmäkseen vain miesten etunimistä, esim. *A. Salminen*, *J. K. Paasikivi* (huom. alkukirjaimia erottava väli), *V.-M. Loiri*. Muodostukseltaan poikkeuksellisia loppulyhenteitä ovat viikonpäivien vokaaliloppuiset lyhenteet *su*, *ma*, *ti*, *ke*, *to*, *pe*, *la*, joita käytetään vain vahvasti lyhentävässä esityksessä, esim. taulukoissa. Samoin esim. sellaiset latinalaisperäisten arvosanojen lyhenteet kuin *a* 'approbatur', *l* 'laudatur'.

2. *Sisälyhenteet*, jotka on lyhennetty sanan sisästä, esim. *klo* 'kello', *krs* 'kerros', *nti* 'neiti', *tri* 'tohtori' (myös *toht.*), *tsto* 'toi-

misto', *ston* (mieluummin kuin »sit.«) 'puolueisiin sitoutumaton'. Joskus osoitetaan lyhennetty kohta selvyuden vuoksi kaksoispisteellä, esim. *n:o* 'numero' (myös *nro*), *s:n* 'samoin'. Sisälyhenteet ovat pisteettömiä.

3. *Sisä-loppulyhenteet*, jotka on lyhennetty sekä sanan sisästä että sen lopusta, esim. *ks.* 'katso', *lk.* 'luokka', *mrd.* 'miljardi(a)', *ltn.* 'luutnantti', *vrt.* 'vertaa'. Myös tämmöisten lyhenteiden jälkeen tulee piste. Pisteettömiä ovat kuitenkin mitta- ja rahayksikköjen lyhenteet, esim. *ltk* 'laatikko(a)', *mk* 'markka(a)', *rpl* 'rupla(a)'; *kpl* 'kappale(tta)' (mutta pisteellisenä *kpl.* 3 esim. tekstin kappaleesta puhuttaessa).

Poikkeuksellinen muodostukseltaan on väistyvä lyhenne *l.* 'eli'. Koska se helposti sekaantuu numeroon 1, ei sitä pitäisi ollenkaan käyttää.

Lyhenteisiin rinnastuvat semmoiset symbolit kuin % 'prosentti(a)', § 'pykälä', ° 'astetta', ' '(kulma)minuutti(a); jal-ka(a)', '' '(kulma)sekunti(a); tuuma(a)'. Niitä käytetään numeroiden yhteydessä; sellaisia yhdyssanoja kuin »osallistumis-%» ja johdoksia kuin »-%:inen» (esim. »60-%:inen liuos») ei pitäisi käyttää (par. *osalistumispros.*; *60-prosenttinen* t. *60-pros. liuos*).

Yhdyssanojen ja sanaliittojen lyhenteet

Yhdyssanojen ja sanaliittojen lyhenteet nautuvat yhdistämättömien sanojen lyhenteiden perustyyppeihin. Yhdyssanoista käytetään mm. seuraavantyyppisiä pisteellisiä loppulyhenteitä: *maanvilj.* 'maanviljelijä', *yliopp.* 'ylioppilas', *nimim.* 'nimimerkki', *tilap.* 'tilapäinen'. Lyhenne voi koostua myös sisä- ja loppulyhenteestä, esim. *tstosiht.* 'toimistosihiteeri', tai varsinkin kahdesta loppulyhenteestä, esim. *dipl.ins.* 'diplominsinööri', *kr.kat.* 'kreikkalaiskatolinen', *sos.dem.* 'sosiaali demokraatti(nen)', *toim.joht.* 'toimitusjohtaja'; *ev.-lut.* 'evankelis-luterilainen', *suom.-ruots.* 'suomalais-ruotsalainen'. Kuten esimerkeistä näkyy, rinnasteisiin yhdyssanoihin kuuluva yhdysmerkki säilyy tällaisissa lyhenteissä.

Aiemmin yhdysmerkkiä käytettiin laajemminkin (myös *dipl.-ins.*, *toim.-joht.* jne.), mutta tällainen käyttö on jäämässä pois. On vain muistettava, ettei *dipl.ins.*-tyyppiin lyhenteisiin tule sananväliä (ei siis »dipl. ins.«).

Tavallista on kuitenkin, että yhdyssanat lyhennetään vahvemmin, samaan tapaan kuin yhdistämättömien sanojen sisä-loppulyhenteissä. Yhdysosien rajoja ei silloin merkitä pisteellä; piste tulee vain lyhenteen loppuun, esim. *lvv.* 'liikevaihtovero', *mlk.* 'maalaiskunta', *mv.* 'maanviljelijä', *oy.* 'osakeyhtiö', *pj.* 'puheenjohtaja', *rkm.* 'rakennusmestari'. Pisteettömiä ovat jälleen mittayksikköjen lyhenteet, esim. *km* 'kilometri(ä)', *MW* 'megawatti(a)', *mpk* 'meripeninkulma(a)'.

SI-järjestelmän mittayksikköjen lyhenteistä voidaan periaatteessa muodostaa suuri määrä kerrannaisyksikköjen lyhenteitä erityisten etuliitteiden avulla. Niistä osa on tuttuja metrijärjestelmästä (esim. *h* 'hehto-' = 100, *k* 'kilo-' = 1 000; *d* 'desi-' = 0,1, *c* 'senti-' = 0,01, *m* 'milli-' = 0,001, *μ* 'mikro-' = miljoonasosa), osa on uudempiä (esim. *M* 'mega-' = miljoona, *G* 'giga-' = miljardi, *T* 'tera-' = biljoona; *n* 'nano-' = miljardisosa, *p* 'piko-' = biljoonasosa). Yleiskieleen on uusilla etuliitteillä muodostetuista lyhenteistä kotiutunut vain jokunen (esim. *MV* 'megavoltti[a]', *MW* 'megawatti[a]'); jatkuvasti on yleiskielen mukaista kirjoittaa esim. *3 000 000 km* tai *3 milj. km*, ei »3 Mm« = '3 megametriä'. Merkillinen poikkeus on pujahtanut lyhenteeseen *Mmk* 'miljoona(a) markka(a)', jota ei ole tarkoitettukaan luettavaksi 'megamarkka(a)'. Rinnalla näkee myös pienikirjaimista lyhennettä *mmk*. Selvintä olisi vanhaan tapaan kirjoittaa esim. *3 milj. mk*; näin saisi summan suuruus myös graafisesti osuvan ilmauksen. Lyhenneparin *Mmk*, *mmk* tuli kieleen vanhan markan viimeisinä aikoina, jolloin näin suuria summia jouduttiin käyttämään yhtenäen, ja tämä inflaation muistomerkki olisi joutanut jäämään kielestä pois nykymarkan tullessa käyttöön.

Aivan kuten yhdyssanojen voivat sanaliittojenkin lyhenteet koostua kahdesta

loppulyhenteestä, esim. *o.s.* 'omaa sukua' (erotukseksi lyhenteestä *os.* 'osoite; osasto'), *H.V.* 'Hyvä Veli', *H.M.* 'Hänen Majesteettinsa', *it.p.* 'itäistä pituutta'; *fil. tri* 'filosofian tohtori', *kasvatust. kand.* 'kasvatustieteiden kandidaatti' (tämmöisissä oppiarvojen lyhenteissä normaali sananväli osien välillä). Yhtä tavallisia ovat kuitenkin sisäloppulyhenteiden tekniikkaa noudattavat lyhenteet, joissa sanojen rajaa ei merkitä, esim. *ts.* 'toisin sanoen', *tk.* 'tämän kuun; tätä kuuta', *jne.* 'ja niin edelleen', *tms.* 'tai muuta sellaista', *eKr.* 'ennen Kristusta', *oto.* 'oman toimensa ohella', *mts.* 'mainitun teoksen sivu(t), sivu(i)lla'.

Kertaukseksi vielä: sananloppuinen lyhentäminen (paitsi mitta- ja rahayksiköissä) osoitetaan pisteellä, olipa kyseessä itsenäisen lyhenne (*kok.*, *jne.*) tai itsenäisyytensä säilyttänyt rakenneosa yhdyssanan tai sanaliiton lyhenteessä (*toim.joht.*, *it.p.*). Tavallisessa juoksevassa yleiskielisessä tekstissä ei tästä tavasta pidä poiketa. Sen sijaan erityisaloilla voidaan alan sisäisistä lyhenteistä jättää piste pois varsinkin lomakkeissa, tilastoissa, luetteloissa yms. Tätä tapaa ei suositeta sellaisiin yleisiin lyhenteisiin kuin *ks.*, *jne.*, *ts.*, ei liioin näiden erityisalojen ulkopuolelle eikä yhtenäiseen tekstiin. Lyhenteiden pisteettömyys on tapana mm. puolustusvoimissa, ja se käy niiden sisäisessä viestinnässä, mutta jos puolustusvoimista lähetetään tiedote vaikkapa lehdistölle, siinä on kirjoitettava *maj. evp. E. Mikkola*, ei »maj evp E Mikkola».

Poikkeuksellista pisteettömyyttä näkee nykyään paitsi enemmän tai vähemmän epäjärjestelmällisenä myös eräissä selvärajaisissa tapausryhmissä. Esim.

a) *a-pommi* 'atomipommi', *e-pilleri* 'ehkäisytabletti', *au-lapsi* 'avioton (avioliiton ulkopuolinen) lapsi', *ay-liike* 'ammattiyhdistysliike', *it-tykistö* (myös *it.tykistö*) 'ilmatorjuntatykistö', *krh-komppania* (myös *krh.komppania*) 'kranaatinheitinkomppania', *L-Saksa* (myös *L.-Saksa*) 'Länsi-Saksa', *K-Suomi* (myös *K.-Suomi*) 'Keski-Suomi';

b) *tv* 'televisio', *atk* 'automaattinen tietojenkäsittely', *lvi-työt* 'lämmitys-, vesijohto- ja ilmanvaihtotekniset työt', *yysopimus*

'ystävyyss-, yhteistyö- ja avunantosopimus', *krp* 'keskusrikospoliisi', *ktm* 'kauppa- ja teollisuusministeriö'.

Näille tapauksille, ainakin enimmille niistä, on yhteistä se, että ne yleisesti myös luetaan kirjaimittain (aa-uu-lapsi, aa-tee-koo jne.). a-ryhmän tapaukset (kaikki yhdyssanoja) on katsottava hyväksyttäväksi, mutta niiden arkisuus on ilmeistä; huolellisessa esityksessä samat ilmaukset kirjoitetaan mieluummin lyhentämättöminä. b-ryhmän tapaukset taas ovat seuraavassa puheeksi tulevien isokirjainlyhenteiden toisintoja. Niistä neljä ensimmäistä voidaan yleisyytensä vuoksi hyväksyä vastaavien isokirjainlyhenteiden rinnalle, mutta tyyppiä ei pidä kartuttaa. Esim. valtion laitosten nimistä olisi mieluummin käytettävä isokirjainlyhennettä (*KRP*, *KTM*) ja sitäkin mieluummin kirjoitettava nimet kokonaisina.

Isokirjainlyhenteet

Yhdyssanoista ja sanaliitoista käytetään myös kahden tai useamman kirjaimen muodostamia *isokirjainlyhenteitä*. Yhdysanoista ne eivät ole aivan tavallisia, esim. *AL* 'Aamulehti', *IS* 'Ilta-Sanomien', *NL* 'Neuvostoliitto', *MM* 'maailmanmestaruus', *TV* 'televisio', *BKT* 'bruttokansantuotos', *EKG* 'elektrokardiogrammi', *PL* 'postilokero', *UM* 'ulkoministeriö', *OY* (myös *oy.*) 'osakeyhtiö', *KRP* 'keskusrikospoliisi', *RO* 'raastuvanoikeus', *RUK* 'Reserviupseerikoulu'. Sitäkin yleisempiä ne ovat sanaliitoista, esim. *SM* 'Suomen mestaruus', *VPK* 'vapaaehtoinen palokunta', *ATK* 'automaattinen tietojenkäsittely', *LVI* 'lämmitys-, vesijohto- ja ilmanvaihtotekniikka', *YYS-opimus* 'ystävyyss-, yhteistyö- ja avunantosopimus', *TEL* 'työntekijäin eläkelaki', *KTM* 'kauppa- ja teollisuusministeriö', *TVL* 'tie- ja vesirakennuslaitos', *SDP* 'Suomen Sosialidemokraattinen Puolue', *SKS* 'Suomalaisen Kirjallisuuden Seura', *HY* 'Helsingin yliopisto', *HYKS* 'Helsingin yliopistollinen keskussairaala', *SPR* 'Suomen Punainen Risti'. Tähän tyyppiin kuuluvat myös lukuisat kan-

sainväliset lyhenteet, varsinkin järjestöjen nimet, esim. *DM* 'Länsi-Saksan markka' (saks. Deutsche Mark), *VIP* 'hyvin tärkeä henkilö' (engl. very important person), *EEC* 'Euroopan talousyhteisö' (engl. European Economic Community), *ILO* 'Kansainvälinen työjärjestö' (engl. International Labour Organization), *OECD* 'Talouden yhteistyö- ja kehittämissjärjestö' (engl. Organization for Economic Cooperation and Development) jne. Kaikkiaan joukossa on eniten järjestöjen, laitosten yms. nimiä, sekä eris- että yleisnimiä.

Kuten esimerkeistä näkyy, isolla kirjoitetaan lyhenteen edustaman sanaliiton tai sanan, eräissä tapauksissa myös niiden yhdysosien alkukirjaimet, ja lyhenteet ovat yleensä pisteettömiä — kuitenkin pisteellisinä esim. *H.M.* 'Hänen Majesteettinsa', *S.H.T.* (tai *SHT*) 'arvoisa kansalainen' (lat. salvo honoris titulo), *V.S.O.P.* 'erittäin hieno vanha vaalea [konjakki]' (engl. very superior old pale). Kansainvälisissä lyhenteissä voidaan joskus kirjoittaa isona alkukirjainta seuraavakin kirjain (esim. *MIDAS* 'ohjuspuolustuksen hälytysjärjestelmä', engl. Missile Defense Alarm System), mutta suomalaisissa on vanhastaan käytetty pientä kirjainta isojen lisänä, jos selvyys on vaatinut tällaista tarkennusta: *KuPS* 'Kuopion Palloseura' (vrt. *KPS* 'Kokkolan Palloseura'), *TaY* 'Tampereen yliopisto' (vrt. *TY* 'Turun yliopisto'), *SaS* 'Sävon Sanomat' (vrt. *SSd.* 'Suomen Sosialidemokraatti'), *OpM* 'opetusministeriö' (vrt. *OM* 'oikeusministeriö').

Isokirjainlyhenteiden lukutapa vaihtelee: ne voidaan lukea purettuina (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura), varsinkin arkisemmassa tyyliässä kirjaimittain (äs-kooäs) ja joskus itsenäisen sanankin tavoin (tel = *TEL*). Tämäntyyppiset lyhenteet ovat tavallaan käteviä, mutta lisääntyessään ne sekaantuvat helposti keskenään, ja joka tapauksessa ne tekevät tekstin yleisilmeen levottomaksi. Siksi niiden määrää ei pitäisi enentää ainakaan tavallisessa yleiskielisessä esityksessä. Vakiintuneidenkin lyhenteiden sijasta on usein suotavaa käyttää lyhentämätöntä ilmausta, jos ei se

ole kovin pitkä. On muitakin lyhennyskeinoja: niinpä *EEC*:tä voitaisiin selvyuden kärsimättä sanoa hyvin pelkäsi *talousyhteisöksi* ja *YYA*-sopimusta pelkäsi *ystävyyssopimukseksi*, kuten vielä kuusikymmenluvulla usein sanottiin.

Erityisen häiritseviä yleiskielen kannalta ovat eräät uudehkot isokirjainlyhenteiden sarjat:

a) Matrikelikielestä ja korkeakoulujen sisäisestä käytöstä ovat levinneet yleiseen käyttöön sellaiset oppiarvojen lyhenteet kuin *FT* 'filosofian tohtori', *LuK* 'luonnontieteiden kandidaatti', *DI* 'diplomi-insinööri', *MML* 'maatalous- ja metsätieteiden lisensiaatti'. Ne ovat tekstissä rumia, erityisesti etunimien alkukirjainten vieressä epähavainnollisia («LK L. K. Salo») ja vaikeita pitää johdonmukaisesti mielessä (esim. *LL* 'lääketieteen lisensiaatti' — *LaL* 'lakitieteen lisensiaatti', *VT* 'varatuomari' — *VTT* 'valtiotieteen tohtori', *KT* 'kauppatieteiden tohtori' — *KTt* 'kasvatustieteiden tohtori'). Siksi niitä olisi täysi syy välttää normaalitekstissä ja varsinkin korkeakoulujen ulkopuolella. Käytettävissä hän on hiukan pitemmät mutta paljon puhuvammat lyhenteet *fil. tri.*, *luonnont. kand.*, *dipl.ins.*, *maat.- ja metsät. lis.* jne.

b) Kaikkien valtion laitosten nimille on valtiovarainministeriö vahvistanut v. 1976 isokirjainlyhenteet. Osa niistä on tavanomaisten lyhennysperiaatteiden mukaisia, vaikka koko lyhenteistöä on vaikea kenenkään hallita, esim. *LM* 'liikenneministeriö', *AKH* 'ammattikasvatushallitus', *MTL* 'merentutkimuslaitos', *TTV* 'tapaturmavirasto', *VVSK* 'Valtion väestönsuojelukoulu'. Osa taas on normaalien periaatteiden vastaisia; isoa kirjainta on näet käytetty vastaamassa muutakin kuin sanan tai yhdysosan alkukirjainta, esim. *OPM* 'opetusministeriö', *SOTATL* 'Sotatieteen laitos', *VANKO* 'vankilaoikeus', *VEROH* 'verohallitus' jne. Vaikka ohjeissa sanotaankin lyhenteet tarkoitettun virkakäyttöön, ne pyrkivät selvästi leviämään tällaisen käytön ulkopuolelle. Yleiskielessä olisi näitä normaalien periaatteiden vastaisia lyhenteitä kokonaan kartettava. (Sama on sanottava viimeaikaisista teolli-

suuslaitosten nimien lyhenteistä *IVO* 'Imatran Voima' ja *TVO* 'Teollisuuden Voima'; nämäkin nimet olisi paras kirjoittaa vanhaan tapaan kokonaisina.) Muista lyhenteistä voivat tulla kyseeseen jotkin vanhastaan tavalliset (*UM* 'ulkoministeriö', *KHO* 'korkein hallinto-oikeus'), ja niitäkin olisi käytettävä säästeliäästi; lyhentämätön ilmaus on yleensä parempi.

c) Kansainvälisessä maksuliikkeessä käytetään nykyään seuraavan tyyppisiä rahayksiköiden lyhenteitä: *FIM* 'Suomen markka', *NOK* 'Norjan kruunu', *GBP* 'Ison-Britannian punta', *HUF* 'Unkarin forintti', *ATS* 'Itävallan šillinki'. Niitä ei pitäisi viljellä oman alansa ulkopuolella; suomen yleiskielessä on suotavaa käyttää perinnäisiä lyhenteitä (*mk* tai *Smk*, *Nkr* jne.) tai kirjoittaa rahayksikköjen nimet kokonaan.

Lyhennesanat

Jotkut isokirjainlyhenteet on tapana lukea normaalin sanan lailla eikä vain kirjain kirjaimelta. Silloin on syytä vaihtaa kirjoitustapaa: vain ensimmäinen kirjain isona, muut pieninä. Tämän mukaisia lyhennesanojen eli kirjainsanojen kirjoitus- ja ääntöasuja ovat esim. *Nato* (mieluummin kuin *NATO*), *Opec*, *Swapo*, *Sev*, *Unicef* (ääntämys: unisef), *Unrra*, *Sitra* 'Suomen itsenäisyyden juhlavuoden 1967 rahasto', *Kela* 'Kansaneläkelaitos', *Vapo* 'Valtion polttoainekeskus', *Supo* (ent. *Suopo*) 'suojelupoliisi', *Sukol* 'Suomen kieltenopettajien liitto'. Lyhennesanojenkin sijasta on tosin usein suotavaa käyttää lyhentämätöntä ilmausta. Esim. *Etyk* 'Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi' on jo äänne- ja taivutusasultaan hankala; paljon ilmeikkäämpi olisi sana *turvakokous*, jota tästä konferenssista käytettiin lehtikielessä varsinkin takavuosina.

Myös yleisnimen luonteisia, pienellä kirjaimella alkavia lyhennesanoja on jokin määrä. Ne esiintyvät yleensä yhdyssanojen alkuosana ja ovat sävyltään selvästi arkisia, esim. *tuponeuvottelut* 'tulopoliittiset neuvottelut', *sotumaksu* 'sosiaaliturvamaksu',

lukihäiriö 'luku- ja kirjoitushäiriö', *sukorasias* 'suojakosketinpistorasia'.

Päätteiden liittäminen lyhenteisiin

Useimmat lyhenteet (samoin sellaiset symbolit kuin % 'prosentti', § 'pykälä') vastaavat siltään lyhentämättömän sanan yksikön nominatiivia, jotkut harvat muuta sijaa, esim. *tms.* 'tai muuta sellaista', *esim.* 'esimerkki, esimerkiksi', *s.* 'sivu(t), sivu(i)lla', *v.* 'vuosi, vuonna, vuosina' (vrt. *v.* 'vuosi, vuotta' mittayksikkönä), *tk.* 'tämän kuun, tätä kuuta'. Vain harvoin kuuluu kiinteästi sijapäätte, esim. *pnä* 'päivänä', *psa* 'puolesta', *vanht* 'vanhemmat'.

Taivutettaessa joudutaankin sijapäätte yleensä lisäämään lyhenteisiin. Tästä on kaksi tärkeää poikkeusta:

a) Jos sija ilmenee seuraavasta tai edellisestä sanasta, ei päätettä tarvita, esim. *ent.* (= entiselle) *johtajalle*, *ns.* (= niin sanottuina) *arkipyhinä*, *ed.* (= edellisellä) *kerrolla*; *keskusteltiin palkoista*, *vuokrasta yms.* (= ynnä muusta sellaisesta).

b) Nominatiivimuotoisen numeroin kirjoitetun lukusanan jälkeen ei mitta- tai rahayksikön lyhenteeseen eikä symboliin merkitä partitiivin päätettä, esim. *5 kg*, *100 mk*, *22°*.

Muulloin lyhenteen katsotaan vastaavan sanan vartaloa ja taivutuspäätte (ynnä mahdollinen monikon tunnus) liitetään siihen sen mukaisesti. Sisälyhenteissä tämä on yleensä mutkatonta, esim. *trit* 'tohtori', *treilla* 'tohtoreilla', *istossa* 'toimistossa', *n:ossa* 'numerossa', *Hkiin* 'Helsinkiin', *Hgissä* 'Helsingissä'. Loppulyhenteissä sitä vastoin joudutaan merkitsemään kaksoispiste päätteen edelle. Se osoittaa siis pois jäänyttä sanan osaa samaan tapaan kuin useimpien loppulyhenteiden perusmuodon lopussa oleva piste. Kaksoispisteen edellä tätä pistettä ei toisteta. Esim. *Jyväskylän mlk:ssa*, *10 000 m:n juoksu*, *2 cm:n paksuinen*, *rangaistusta kovennettiin 1 v 8 kk:een* (edelliseen lyhenteeseen ei tarvitse merkitä päätettä, koska sija ilmenee jälkimmäisestä), *lämpötila nousi 25°:seen*, *4. §:ssä*, *5 mk:aa suu-remmat summat*, *ennen v:ta 1984*, *ennen v:ia*

1984—1986, plk:issa B 1 ja B 2, §:iin 6 ja 7, Lahden ja Heinolan sp:eilla (= säästöpankeilla).

Esimerkeistä jo näkyvät tavallisimmat päänteenmerkintätavat ja eräät pulmatapaukset. Päänteen merkintää havainnollistaa seuraava taulukko:

yksikössä				
<i>g</i>	<i>mlk.</i>	<i>v(.)</i>	°	<i>sp.</i>
<i>g:n</i>	<i>mlk:n</i>	<i>v:n</i>	°:n	<i>sp:n</i>
<i>g:aa</i>	<i>mlk:aa</i>	<i>v:ta</i>	°:ta	<i>sp:a</i>
<i>g:ssa</i>	<i>mlk:ssa</i>	<i>v:ssa</i>	°:ssa	<i>sp:ssa</i>
<i>g:aan</i>	<i>mlk:aan</i>	<i>v:een</i>	°:seen	<i>sp:iin</i>

monikossa				
<i>g:t</i>	<i>mlk:t</i>	<i>v:t</i>	°:t	<i>sp:t</i>
<i>g:jen</i>	<i>mlk:ien</i>	<i>v:ien</i>	°:iden	<i>sp:ien</i>
<i>g:ja</i>	<i>mlk:ia</i>	<i>v:ia</i>	°:ita	<i>sp:ja</i>
<i>g:issa</i>	<i>mlk:issa</i>	<i>v:issa</i>	°:issa	<i>sp:eissa</i>
<i>g:ihin</i>	<i>mlk:iin</i>	<i>v:iin</i>	°:isiin	<i>sp:eihin</i>

Esimerkkien ja taulukon selvennykseksi on hyvä muistaa vielä seuraavat säännöt:

a) Partitiivissa ja illatiivissa merkitään pääntteeseen kaksi samanlaista vokaalinmerkkiä pitkän vokaalin osoitukseksi, esim. *g:aa*, *v:een*.

b) Partitiivin päänte sellaisissa sanoissa kuin *vuosi*, *aste* on *-ta*: *v:ta*, °:ta.

c) Illatiivin päänte sellaisissa sanoissa kuin *aste*, *kappale* on *-seen*, monikossa *-siin* (tai *-hin*), esim. °:seen, *kpl:isiin* (tai *kpl:ihin*).

d) Jos sanan yksikkövirtalo päättyy *i*:hin, merkitään monikon *i*:n edelle selvyden vuoksi *e*, esim. *sp:eissa* 'säästöpankeissa'.

e) Vaikka partitiivin päänte jääkin pois mitta- ja rahayksikön lyhenteen jäljestä semmoisissa tapauksissa kuin *100 mk suurempi summa* 'sata markkaa suurempi summa', *5 kg, 22°* (edellä nominatiivimuotoinen kirjaimin kirjoitettu luku), se toisaalta on pantava ilmi sellaisissa ilmauksissa kuin *100 mk:aa suurempi summa* 'sataa markkaa suurempi summa', *ei painanut 5 kg:aa, lämpötila nousi lähelle 22°:ta*. Muuten ei saataisi näkyviin sitä, että näissä tapauksissa on lukusanakin partitiivimuotoinen.

Samaan tapaan kaksoispistettä käyttäen merkitään päänte myös isokirjainlyhenteisiin, esim. *RUK:n*, *RUK:ssa*, *SPR:llä* jne. Usein päänte voidaan kirjoittaa kahdella lailla sen mukaan, ajatellaanko täydellistä vai kirjaimittaista lukutapaa, esim. *RUK:a* (= Reserviupseerikoulua) tai *RUK:ta* (= är-uu-koota), *SPR:iin* (= Suomen Punaiseen Ristiin) tai *SPR:ään* (= äs-pee-är-rään), *YK:iin* (= Yhdistyneisiin kansakuntiin) tai *YK:hon* (= yy-koohon) jne. Kaksoispistettä käytetään myös isokirjainlyhenteiden johdoksissa, esim. *SAK:lainen* (ei »SAK-lainen»). Sen sijaan lyhennesanojen taivutus merkitään kielen tavallisten sanojen mukaisesti, esim. *Natoon*, *Kelassa*.

Kohtuutta lyhenteiden käyttöön

Edellä on lyhenteitä käsitelty laajahkosti; siksi kirjava ja käytöltään epävakaa niiden jatkuvasti kasvava joukko on. Hyvän kielenkäytön tuntomerkkejä on kuitenkin, että lyhenteitä mikäli mahdollista vältetään. Tilan säästämiseksi tai muistiinpanon jouduttamiseksi voi satunnaisesti tietenkin käyttää monenlaisia, omatekoisiakin lyhenteitä; niinpä kokouksen sihteeri voi itseään varten muistiinpanoa tehdessään kirjoittaa: »Pj. av. kok. ja tv. osanott. tervet.» Mutta tavallisessa asiatyylisessä esityksessä tullaan toimeen kourallisella lyhenteillä; totunnaisia ovat sellaiset kuin *mm.*, *jne.*, *ts.* ja numeroiden yhteydessä käytetyt mittayksikön lyhenteet. Juhlavasassa tai kaunokirjallisessa esityksessä ei näitäkään juuri käytetä. Sellaiset merkitykseltään pronominia vastaavat lyhenteet kuin *ao.*, *em.*, *po.*, *ko.*, *vm.* ovat tyypillisesti paperikielisiä ja kokonaan tarpeettomia, eikä kielen ilmaisukyky suinkaan lisääntynyt, jos lyhyt sana *päitsi* ruvetaan yleisesti korvaamaan lyhenteellä *pl.* 'pois luettuna'. Isokirjainlyhenteiden rumuudesta oli edellä jo puhe; vaikkei niitä voidakaan tyystin välttää, niiden käytössä voi pyrkiä kohtuuteen.

TERHO ITKONEN